

Ken Henriksen

The Deconstruction of Modern Europe by Hugo Chávez

English Summary

In recent years many countries in Latin America have undergone profound economic and political transformations, which among many other things have implied a »turn to the left«, a break with neoliberalism, and the upsurge of political viewpoints and discourses that are critical of North American influence in the area. But how is Europe represented in these anti-American discourses?

This article is an investigation of Hugo Chávez' discourse about Europe and European culture and politics. Taking its point of departure in the analysis of how Europe is portrayed in a political campaign which sought popular support for constitutional changes that would pave the way for indefinite re-election of the President, the article argues that Chávez seeks to demolish the image of a democratic and progressive Europe. Chávez' discourse about Europe emphasizes internal, social problems and poverty in Europe, and he points at double standards of morality and the lack of capacity to solve Europe's own problems. This means that he attempts to deconstruct the idea of Europe as a privileged centre of modernity, development and democracy. However, his discourse contributes simultaneously to the reproduction of binary distinctions between the »evil North« and the »wounded South«. Despite some important differences, Chávez' portrayal of Europe therefore bears a resemblance to the negative ideas of the West that are often expressed in occidentalist discourses.

Ken Henriksen

Lektor, Ph.d. i Latinamerikanske studier ved Institut for Sprog, Litteratur og Kultur, Aarhus Universitet. Han er leder af Latinamerikacenteret ved samme universitet og ledende redaktør af tidsskriftet *Diálogos Latinoamericanos*. Blandt hans seneste udgivelser kan nævnes: »Når de befriede vender sig mod befrierne. Revolution og kontrarevolution i Nicaragua«, in *Kontur, tidsskrift for kulturstudier* 18 (2009), »Ethnic Self-regulation and Democratic Instability on Nicaragua's Atlantic Coast«, in *Revista Europea de Estudios Latinoamericanos y del Caribe*. 85, (2008), »Textual Representations of the Border and Border Crossers. Constructing Latino Enemies in the New York Times?«, in Edward Ashbee et.al (eds): *The Politics, Economics, and Culture of Mexican-US Migration* Palgrave Macmillan 2007.

K&K 108 (2009), 112–126

Hugo Chávez' de-konstruktioner af det moderne Europa

En række lande på det latinamerikanske kontinent har i de senere år gennemgået store politiske og sociale forandringer. Selv om der er store forskelle mellem karakteren af forandringerne i f.eks. Bolivia, Argentina, Brasilien, Nicaragua og Venezuela, er der generel enighed om, at der er tale om et opgør med neoliberalismen, som har været den herskende udviklingsmodel siden starten af 1980'erne på stort set hele kontinentet. Derudover peger forskningen i disse politiske forandringer på en tendens til »venstredrejning« i mange lande, der ofte kombineres med nationalistiske og populistiske tendenser.¹ I nogle tilfælde ses også forsøg på at skabe en ny latinamerikansk alliance, der hovedsagligt er vendt mod USA's indflydelse i området. Et typisk udtryk for denne tendens er ALBA-initiativet, der er et samarbejde mellem Venezuela, Cuba og Bolivia, hvor bl.a. Brasilien og Argentina er vigtige interessenter. ALBA er et forsøg på at skabe regional integration i Latinamerika og Caribien, men med primært fokus på velfærd og øget lighed frem for på frihandel.²

Denne artikel tager udgangspunkt i disse politiske forandringer, idet det undersøges, hvilken rolle forestillinger om Europa spiller i de nye politiske strømninger. En lang række latinamerikanske lande har i de senere år intensiveret det politiske og økonomiske samarbejde med Den Europæiske Union. Dette gælder ikke mindst de mere velstillede lande som Chile og Mexico, der begge indgår i frihandelsassociationer med EU. Andre lande er fortsat afhængige af multi- og bilateral bistandshjælp fra EU og EU's enkelte medlemslande. Denne hjælp er ofte bundet op på en række krav om politisk og økonomisk modernisering, herunder fordringer om god regeringsførelse og fri adgang for udenlandsk kapital. Der er således god grund til at formode, at de nye politiske vinde baseret på et opgør med neoliberalismen og på ideer om nye nationale og/eller latinamerikanske udviklingsmodeller vil være vendt mod Europas indflydelse i

regionen – og mod ideen om Europa som model for de latinamerikanske moderniseringsinitiativer.

Den venezuelanske præsident Hugo Chávez fremstår i dag nok som den ypperste repræsentant for de politiske forandringsbølger i Latinamerika. Dette hænger bl.a. sammen med Chávez' ALBA-projekt og andre initiativer til fordel for skabelsen af »alternative« alliancer i Latinamerika, men også med at Venezuela i kraft af olieindtægterne har et økonomisk potentiale, der potentielt kan udfordre USA's og Europas indflydelse i regionen. Endelig udmærker Hugo Chávez sig ved en ligefrem og populistisk retorik, som bunder i en autoritær og egenrådig ledelsesstil, og som forsøger at aktivere masserne gennem en nationalistisk diskurs med klare og letgenkendelige grænsedragninger i forhold til den ydre verden.³ I dette lys bliver det interessant at undersøge, hvilket billede han tegner af Europa. Fremstilles Europa som den uønskede Anden, der forhindrer eller modarbejder eftertragtede forandringer i Venezuela og Latinamerika, eller konstrueres Europa tværtimod som en potentiel eller eksisterende alliancepartner, der kan bidrage positivt til udviklingen af et alternativt Latinamerika?

Formålet med denne artikel er at diskutere disse spørgsmål ud fra et teoretisk perspektiv, der argumenterer for, at rumlig identitet – her forstået som de dominerende forestillinger om det europæiske territorium og de værdier, dette territorium er hjemsted for – ikke er givet på forhånd.⁴ Der tages derimod udgangspunkt i en konstruktivistisk opfattelse af rumlig identitetsdannelse og dermed i en ide om, at fænomenet Europa kun kan forstås gennem de forestillinger, der findes og udbredes om dette område. Disse forestillinger opstår ikke uafhængigt af den samfundsmæssige kontekst, men må derimod nødvendigvis være historisk indlejret. Her er det ikke mindst væsentligt at fremhæve, hvordan koloniseringen bidrog til at skabe en opdeling af verden i erobrere og erobrede, og dermed en verden hvor bl.a. Latinamerika er blevet identisk med det tilbagestående og det irrationelle, mens Europa er kommet til at fremstå som repræsentant og hjemsted for det moderne, det udviklede og det rationelle.⁵ Denne dikotomi har i mange år haft afgørende indflydelse på dominerende forestillinger om Europa, både i og uden for Europas grænser. De senere års opgør med Europas historiske dominans – ikke mindst de teoretiske strømninger, der på trods af mange forskelligheder går under betegnelsen post-kolonialisme – har bidraget til at udfordre ideen om det moderne og demokratiske Europa.⁶ Dette opgør har bidraget til at rette vores opmærksomhed mod det argument, at Europas identitetsdannelse skal forstås som en vedvarende forhandling mellem flere hierarkisk forbundne positioner og diskurser, og at Europa derfor ikke kan erhverve sig en fast-

tømret og velafgrænset epistemologisk status. Ved at rette fokus mod en række centrale elementer i Hugo Chávez’ Europadiskurs vil denne artikel belyse en særlig form for *ekstern* fremstilling af Europa, idet der således tages udgangspunkt i en ide om, at disse forestillinger indgår i de vedvarende identitetskonstruerende forhandlinger. Dette gøres i en erkendelse af, at forestillingen om det moderne, demokratiske og rationelle Europa fortsat har en hegemonisk position, der kun vanskeligt lader sig udfordre. I lyset af de seneste udviklingstendenser i Latinamerika – ikke mindst den nævnte venstredrejning og de nye anti-neoliberale alliancer, men også det faktum, at mange lande i regionen har gennemgået en hastig udviklingsproces i de senere år – er der god grund til at argumentere for, at latinamerikanske »stemmer« har fået (og vil få) en større vægt – også i forandringen af eksisterende Europabilleder.⁷

Baggrund. Historiske og nutidige forestillinger om Vesten

Ud over nævnte venstredrejning skal dette studie i Chávez’ Europadiskurs ses på baggrund af tre historiske og samtidige politiske tendenser:

For det første har Europa historisk set spillet en betydelig rolle for den Latinamerikanske elites ideer om et fremtidigt Latinamerika. Dette gjorde sig allerede gældende i tiden før, under og efter de latinamerikanske uafhængighedskrige i slutningen af det 18. århundrede og begyndelsen af det 19. århundrede. Her var den hvide, kreolske elites opgør med den spanske krone inspireret af den franske revolution og af oplysningstidens ideer om enevældens afskaffelse, demokrati og krav om en kraftig reduktion af kirkens magt.⁸ Der kan være god grund til at fremhæve Simon Bolívar, der var en af uafhængighedskrigenes største helte. Dette hænger sammen med, at Chávez i dag iscenesætter sig som Bolívars efterfølger. Ved en forfatningsreform i 1999 blev landets officielle navn ændret til *República Bolivariana de Venezuela*, og siden sin indtrædelse som præsident har Chávez proklameret sig som talsmand for en bolivariansk ideologi. Denne ideologi bygger bl.a. på en modstand mod europæisk og amerikansk kolonialisme og på øget politisk og økonomisk samarbejde mellem de latinamerikanske lande. Hugo Chávez benytter enhver lejlighed til at fremhæve sit ideologiske slægtskab med Bolívar, og i mange af Chávez’ taler fremhæves Bolívars skrifter og gerninger.

Bolivarianismens modstand mod europæisk og amerikansk indblanding i latinamerikanske anliggender står imidlertid i kontrast til, at Simon Bolívar var dybt fascineret af Europa. Bolívar var som så mange andre kreolere på dannelsesrejser i Europa og USA (1799-1807), hvor han blev påvirket af tidens europæiske oplysningstanker. I denne periode var

Europas kulturelle identiteter blevet dannet bl.a. i opposition til en række eksterne »andre«, som blev opfattet som forældede, tilbagestående, irrationelle og barbariske.⁹ Hos Bolívar og mange andre ledende kreolere var inspiration fra disse tankesæt så kraftig, at europæisk civilisation blev konstrueret som den altdominerende model for de nye uafhængige nationers moderniseringsprojekter. Latinamerika skulle altså civiliseres som et spejlbillede af Europa. Indianske værdier og identitetsformer derimod blev i lighed med andre folkelige kulturer negligeret og marginaliseret.¹⁰ I nogle latinamerikanske lande var denne besættelse af det moderne Europa undertiden så heftig, at herskende udviklingsinitiativer havde til hensigt at udrydde eller udgrænse indianske grupper, samtidig med at man bevidst tiltrak europæiske indvandrere ved at tilbyde jord og andre goder. Dette gjorde sig bl.a. gældende i Argentina i sidste halvdel af 19. århundrede og starten af det 20. århundrede. Dannelsen og udviklingen af de latinamerikanske nationalstater har således været funderet på en veletableret dikotomi, der har fremhævet Europa som en efterstræbelsesværdig, undertiden overjordisk, *Andethed*, mens det oprindelige Latinamerika er blevet ekskluderet eller helt glemt.¹¹ Denne forestilling er først for alvor blevet udfordret af den etniske vækkelse og fremkomsten af andre sociale og politiske bevægelser fra sidst i 1970'erne.¹² Hugo Chávez, Evo Morales og andre nutidige venstre-nationale ledere forsøg på at konstruere og udbrede en ny latinamerikanisme kan ikke ses isoleret fra de etniske og sociale bevægelser, der har haft stor betydning siden slutningen af forrige århundrede. På denne baggrund bliver det interessant at undersøge, i hvilken grad nyere forestillinger om Europa reproducerer traditionelle ideer om Europa som »det moderne andet«, og/eller om bolivarianismens fokus på europæisk imperialism er dominerende?

For det andet er det alment kendt, at Chávez (og andre latinamerikanske ledere) har gjort sig bemærket ved en kraftig antiamerikansk retorik, og ved en hidsig kritik af den amerikanske regering. I Hugo Chávez offentlige optrædender bliver præsident George W. Bush konsekvent omtalt som *Mr. Danger* og som diktator. Som et udtryk herfor udtalte han i november 2005 i en stærk kritik af CIA's anvendelse af hemmelige fængsler i Europa, at den amerikanske regering er terroristisk, krænker menneskerettighederne og begår folkedrab. Det er desuden velkendt, at Chávez ved FN's generalforsamling i september 2006 sammenlignede Bush med djæveln selv. Fra talerstolen hævdede han, at der endnu var en stank af svovl, og hentydede direkte til at Bush havde talt til forsamlingen dagen forinden. I sin tale uddybede han sin kritik og kaldte Bush for imperialistisk og med sin velkendte skarpe retorik fremstillede han den amerikanske regering som en fare for verdensfreden:

»Som imperialismens talsmand kom han og uddelte sine recepter for at forsøge at bevare det gældende mønster af dominans, udnyttelse og udplyndring af verdens befolkning. Det ville egne sig godt til en Alfred Hitchcock film. Jeg vil endda foreslå en titel, ‘djævlens recept’.«¹³

I dette tilfælde anvender Chávez Hitchcocks gyserfilm til at formulere en kraftig kritik af, hvad han forstår som amerikansk imperialisme. Alfred Hitchcock blev født i England i 1899, men flyttede i 1930’erne til Californien, hvor han senere fik amerikansk statsborgerskab. Her skabte han sig en karriere som en internationalt anerkendt og populær Hollywood-instruktør af især gyserfilm. Hans film handler ofte om uskyldige personer, der bliver fanget ind i fastlåste situationer og begivenhedsforløb, som de ikke har kontrol over. Henvisningen til Hitchcock bidrager altså til at fremstille almindelige mennesker som sagesløse ofre for amerikansk imperialisme. Derudover er filmindustrien et velkendt symbol på amerikansk kultur. Nogle ville hævde, at netop filmindustrien er indbegrebet af »amerikanskhed«, og at filmindustrien er en typisk repræsentant for amerikansk civilisation og fremskridt. Her udfordres Bush altså på »sin egen hjemmebane«, bl.a. ved at Hitchcock indgår i en sammenhæng, hvor den amerikanske regering står i et direkte modsætningsforhold til resten af verdens befolkning. Fjendebilledet er altså tydeligt markeret: Bush er en fare for resten af verden. Men hvilken rolle spiller Europa i denne relation? Er Europa og Europas befolkning en del af den trueede verden? Eller fremstilles Europa som en del af »ondskabens akse«?

Endelig kan der være grund til at fremhæve de senere års anti-vestlige tendenser, hvor forskellige grupper – i og uden for Vesten – vender sig i mod den vestlige civilisation og dens kultur og symboler. Vesten opfattes af disse grupper som noget modbydeligt eller ondskabsfuldt.¹⁴ I deres analyse af disse ideer fremhæver Buruma & Margalit, at de hovedsageligt udgår fra og næres af grupper i Vesten, men at de også lever i bedste i velgående i bl.a. Østen og i de muslimske lande. Denne antivestlige ideologi, som forfatterne i en eksplicit reference til Edward Saids »orientalisme« kalder for »occidentalisme«, er kendetegnet ved et dybt had til Vesten. Her tænkes ikke mindst på dens markedskræfter, dens vareliggørelse, dens arrogance, og på den overfladiskhed og umenneskeliggørelse, der ses som fremherskende eksponenter for den vestlige civilisation. Når Vesten angribes, som det f.eks. skete den 11. september 2001, tages det ofte for givet, at Vesten er identisk med USA. Dette har også gjort sig gældende i nogle former for venstredrejet og socialistisk inspireret kritik, der har fokuseret på de negative sider af den amerikanske imperialisme og

på globalisering forstået som amerikanisering. Men de senere års kritik af bl.a. EU's todsatser over for Den Tredje Verden, men også terrorangrebene i Madrid og London har mindet os om, at Vesten i høj grad også forbindes med Europa. Selv om USA således i skrivende stund fortsat fremstår som Vestens altdominerende supermagt, er der en række tegn på, at Europa ikke anses som værende hermetisk lukket for negative og hadefulde forestillinger om den vestlige civilisation. På denne baggrund bliver det interessant at undersøge, om der er spor af occidentalistisk tankegang i Hugo Chávez' forestillinger om Europa? Eller om den åbenlyse anti-amerikanisme i Chávez' diskurs fastholder en klar sondring mellem det onde Amerika og Europa?

Hugo Chávez' Europadiskurs

I begyndelsen af december 2007 led Hugo Chávez et sjældent nederlag ved en folkeafstemning om en ændring af Venezuelas forfatning, en afstemning, der bl.a. skulle sikre at præsidenten ville kunne genvælges et ubegrænset antal gange. Nederlaget var snævert, men skete på trods af en intens kampagne, der skulle sikre folkelig opbakning til forfatningsændringen. Kampagnen var desuden rettet mod Europa, hvor der havde været ytret en del kritik af lovændringsinitiativet, ikke mindst fra den spanske regering.¹⁵ Chávez har flere gange taget skarpt afstand fra, hvad han kalder en pervers og brutal smædekampagne vendt mod Venezuela, som USA i virkeligheden skulle stå bag.¹⁶ I denne forbindelse har han vendt sig mod de stemmer i Europa, som har kaldt ham en tyrant og en diktator, der sætter demokratiet ud af kraft. I flere tv-kampagner og tv-spots har han reageret mod beskyldningerne om, at muligheden for genvalg skulle være udemokratisk.

Et af disse tv-spots har titlen »kyniske Europa«¹⁷ og former sig som et 10 minutter langt forsvar for planerne om forfatningsændringerne.¹⁸ Det interessante ved dette forsvar er imidlertid, at det reelt former sig som et angreb mod den kynisme, der ifølge Chávez præger den europæiske kritik af planerne.

Indslaget åbnes med, at det venezuelanske flag viser sig til lyden af nationalhymnen. Efter nogle sekunder toner et billede af Hugo Chávez frem i flagets nederste venstre hjørne, og nationalhymnen erstattes af et uddrag af en tale af præsidenten. Her indleder Chávez med at udtrykke sin forundring over, at kritikken udgår fra lande, hvor positionen som statsoverhoved ofte er livslang og arvelig.¹⁹ Her rettes opmærksomheden selvfølgelig mod de mange monarkier i Europa, men undervejs i indslaget gøres desuden opmærksom på, at de fleste regeringschefer i Europa

endvidere har mulighed for at blive genvalgt op til flere gange. Chávez’ stemme suppleres i højre side af flaget med skriftlige udsagn og uddrag fra denne og andre taler om samme emne. Her nævnes det bl.a. at »der i Europa findes meget kynisme. Europa konkurrerer med USA«. ²⁰ Dette argument udfoldes yderligere, idet han udtrykker, at »hvis man her [i Venezuela] ønsker at ændre et komma i forfatningen, er der ingen, som kan gøre det, ud over folket i en folkeafstemning. Det er folket, som regerer her, hvis bare det var lige sådan i Europa«. ²¹

Selv om globaliseringen og den moderne informationsteknologi har gjort det muligt at stifte bekendtskab med tv-spottet, også hvis man opholder sig i f.eks. Danmark, er der ingen tvivl om, at talerne og spottet først og fremmest er henvendt til den venezuelanske befolkning, idet formålet har været at sikre opbakning til reformerne. Dette fremgår desuden af ordforrådet, der er præget af udtryk og begreber, der ikke umiddelbart vil give genklang uden for Latinamerika. Dette gælder f.eks. termen »caudillo«, der henviser til en autoritær og karismatisk leder, der vinder opbakning via populistiske programmer. Caudillo-institutionen blev indført i Latinamerika under den spanske kolonisering og henviste først til militære ledere i tjeneste for den spanske krone. Ofte varetog de dog i lige så høj grad den kreolske elites interesser. I dag anvendes termen ofte om populistiske politiske ledere, og den er ofte blevet brugt i en kritik af netop Hugo Chávez. I tv-indslaget spiller Chávez på den negative betydning af termen, men i en politisk kritik af Europa, som kaldes »det kyniske og caudilloagtige Europa« og »caudillomonarkierne«. ²² Her skal vi ikke opholde os ved berettigelsen af disse argumenter, men ved den måde han kyndigt trækker på tilhørernes fælles viden til at udfordre og vende op og ned på den hegemoniske forestilling om et demokratisk og udviklet Europa og et udemokratisk og barbarisk Latinamerika/Venezuela. Undervejs i indslaget spilles der eksplicit på denne dikotomi, idet det udtrykkes: »det kultiverede Europa og os, de barbariske.... For satan, hvilken kynisme, den fra Europa!«. ²³

Den primære meddelelse til den venezuelanske befolkning er altså, at en stemme for forfatningsændringerne er udtryk for et ægte patriotisk og demokratisk sindelag. Men i forsøget på at skabe national opbakning til projektet får kampagnen også tegnet et ambivalent og til tider selvmodsigende billede af Europa og af forholdet mellem Venezuela/Latinamerika og Europa.

Det kan umiddelbart konstateres, at kampagnen reproducerer en vel-etableret dikotomi, der sondrer skarpt mellem to velafgrænsede rumlige og kulturelle enheder: en europæisk og en venezuelansk. Dette understreges tydeligt af formen i omtalte tv-spot, hvor der klippes mellem en

baggrund med det venezuelanske flag med nationalhymnen i baggrunden, og en baggrund med EU-flaget og et uddrag af finalesatsen fra Ludwig van Beethovens symfoni nr. 9. Denne symfoni fremhæves ofte som Beethovens mest omfangsrige og kraftfulde komposition, og sandsynligvis af denne grund er den i dag EU's officielle hymne. Symfonien kan derfor med rette siges at være symbol på europæisk storhed og kunstnerisk formåen. Der spilles altså tilsyneladende på den oven for nævnte beundring af det moderne Europa, der historisk set har tjent som model for latinamerikanske udviklingsinitiativer. I spottet reproduceres denne forestilling i et forsøg på at overbevise de venezuelanske vælgere om, at forfatningsændringerne er ensbetydende med sunde og civilisatoriske forandringer. Dette gøres ud fra en i spottet indbygget syllogisme om, at når det moderne, udviklede og demokratiske Europa allerede har indført lignende konstitutionelle ordninger, så vil det også være formålstjenligt at få dem indført i Venezuela. Tv-spottet bidrager altså til en reproduktion af forestillingen om det moderne Europa, en forestilling der samtidig tjener som model for Chávez' politiske forandringsinitiativer.

Idylliseringen af det moderne Europa modsiges dog dels af den underliggende ironi, dels af den rollefordeling, der søges etableret på det indholdsmæssige plan. Hvad angår den ambivalens, der opstår via brugen af ironi, er det vigtigt her at understrege, at jeg bygger på Norman Faircloughs udlægning af ironi som et udtryk for intertekstualitet, altså en særlig form for genbrug af tidligere tekster.²⁴ Pointen er her, at ironien netop opstår i kraft af den intertekstuelle henvisning til et tidligere udsagn, men nu med en modsat og ofte negativ betydning. I kampagne-spottet gives der, via afspilningen af Beethovens symfoni nr. 9 og den ikonologiske genbrug af EU-flaget, netop *stemme* til en almen kendt europæisk selviscenesættelse, men via brugen af ironi dekonstrueres denne som et udtryk for hovmod og overdreven selvtilfredshed. Europa portrætteres altså på en gang som identisk med fremskridt og kunstnerisk udvikling og som hjemsted for en bedrevende og farisæisk mentalitet.

Kritikken understreges på det indholdsmæssige plan af den eksplicite udfordring af den traditionelle rollefordeling mellem et moderne, civiliseret Europa og et tilbagestående og umoderne Latinamerika. I stedet for at reproducere denne rollefordeling beskrives Europa, som nævnt, som kynisk og udemokratisk. Venezuela derimod fremstilles som et uretmæssigt offer for denne kynisme og som et demokratisk alternativ til Europa. Modsatningsparret Europa – Venezuela/ Latinamerika fastholdes altså, men med en ny rollefordeling, hvor Europa ikke længere fremstår som model og en støtte i bestræbelserne på at udvikle og modernisere Latinamerika. Chávez' bestræbelser på at dekonstruere forestillingerne om det

perfekte Europa kan altså også ses som en kamp, der blandt andet handler om at bryde med historiske magtforhold mellem et magtfuldt nord og et koloniseret syd.

Denne kamp foregår på flere planer. Inden vi kigger nærmere på nogle af de diskursive dimensioner af denne kamp kan det være relevant at henvise til den aftale, der i 2007 blev indgået mellem Hugo Chávez og Londons daværende borgmester Ken Levingstone. Denne aftale indebar bl.a., at Venezuelas statslige olieselskab, Petroleos de Venezuela, ville yde støtte til, at Londons fattigste befolkningsgrupper kunne tilbydes billigere offentlig transport. I mange vestlige medier blev denne aftale beskrevet som udviklingsbistand, der går i den modsatte retning.²⁵ Ved tidligere lejligheder har olieselskabet desuden ydet støtte til, at fattige nordamerikanere kunne få billig varme i de kolde vintermåneder. Her skal vi ikke tage stilling til, i hvilken grad bistands-initiativerne måtte være motiveret af andre end filantropiske overvejelser. Inden for rammerne af denne artikel er det derimod værd at hæfte sig ved, at initiativerne – uanset hvad Chávez’ motiver måtte være – bidrager til at omformulere den rollefordeling mellem Europa og Venezuela, der blev diskuteret ovenfor. Denne udfordring sker på to planer.

For det første destabiliseres forestillingen om det moderne Europa gennem den eksplicite pointering af, at der også her findes interne sociale modsætninger, og at Europa også er præget af fattigdom og grupper af mennesker, der har brug for hjælp. Det er selvfølgelig velkendt blandt mange europæere, at der findes sociale problemer mange steder på kontinentet, også i de såkaldt mest udviklede og mest velhavende områder og lande. Men der er kun sjældent blevet sat spørgsmålstegn ved troen på, at Europa selv kunne og skulle løse disse problemer. Man kan endog argumentere for, at det er blevet taget for givet, at problemerne kunne løses blot ved hjælp af enkelte politiske og økonomiske justeringer. Der er derfor kun sjældent blevet sæt tvivl om Europas iboende modernitet og evne til selv at løse problemer over *tid*.²⁶ Denne teleologiske tro på, at fattigdom og andre sociale problemer vil kunne løses over tid, har i øvrigt altid stået centralt i moderniseringstanken, der netop har taget det for givet, at de moderne sektorer i samfundet – over tid – ville »opsluges« eller udkonkurrere alt det, som er blevet forbundet med tilbagestående. Den provokerende udmelding, at en repræsentant for Den Tredje Verden nu ville hjælpe europæiske lande med at løse interne problemer, har nok ikke for alvor vendt op og ned på denne forestilling, men den har bidraget til at destabilisere den delvist selviscenesatte piedestal, Europa traditionelt har befundet sig på.

Chávez’ »udviklingsbistand« har derfor, for det andet, bidraget til

at udfordre en dominerende forestilling om forholdet mellem Europa og Latinamerika, og mere generelt mellem nord og syd. Dette forhold har haft en tendens til at blive forstået på basis af et skema, der har set Europa som det kontinent, der skulle hjælpe Latinamerika og andre områder i syd på vej i moderniseringsprocessen, bl.a. igennem en overførsel af rationalitet, og moderne teknologi og organisationsformer. Europa er således ikke bare blevet set som model, men også som en motor og hjælper i de »andres« moderniseringsprojekt. Modernitet og udvikling er altså blevet anskuet som fænomener, der flyder fra nord til syd, ikke omvendt. De magtforhold mellem et udviklet Europa og et underudviklet Latinamerika, som denne forestilling er udtryk for, er i nyere tid blevet styrket af udviklingsbistanden og af den veletablerede ide om, at moderniserings- og udviklingsprocesserne skal ses som en gradvis overførsel af værdier og teknologi fra nord til syd. Igen er det vigtigt at understrege, at forudsætningen for, at Hugo Chávez' »omvendte udviklingsbistand« vil kunne udfordre ideen om det perfekte og filantropiske Europa, er, at bistanden suppleres med øvrige initiativer. Det er derfor vigtigt, at vi analyserer Chávez' bistandshjælp i lyset af den omtalte venstredrejning og den voksende kritik af de seneste 25 års neoliberale forandringer i Latinamerika. På denne måde opdager vi, at Chávez' hjælp til Londons fattige bunder i en mere substantiel kritik af bl.a. Europas historiske indflydelse i Latinamerika.

Hugo Chávez har formuleret denne kritik i en lang række sammenhænge, ikke mindst i forbindelse med sine opgør med de neoliberale forandringer i Latinamerika. Det kan derfor være hensigtsmæssigt at kigge nærmere på, hvilken rolle Europa tildeles i Chávez' retoriske kamp mod neoliberalismen. Et godt eksempel herpå er en tale, Chávez holdt for en række statsledere fra G15, som er en organisation af 17 udviklingslande fra Latinamerika, Afrika og Asien. Et af organisationens primære formål er at fremme en enig sydlig *stemme* i internationale institutioner som f.eks. WTO og IMF. Talen er således holdt i en kontekst, hvor det er forventeligt, at han tager stilling til forholdet mellem nord og syd, eller mere præcist til relationerne mellem Nordamerika/Europa og udviklingslandene på den sydlige halvkugle.

Talen former sig som en kronologisk fortælling om, hvordan en sydlig bevidsthed og en gruppe af De alliancefri Lande, i Simón Bolívars anti-imperialistiske ånd, blev dannet i løbet af det 20. århundrede.²⁷ Disse positive tendenser blev ødelagt af det, Chávez italesætter som den »neoliberale syndflod«²⁸, der siden 1990'erne har skabt ødelæggelse og øget fattigdom mange steder på den sydlige halvkugle. I store dele af talen udvikles denne kritik, hvor de fattige lande i Latinamerika, Afrika og Asien

konstrueres som *ofre* for denne syndflod. I sidste del af talen foretages et rolleskifte, idet offertildelingen erstattes af en opfordring til at danne en samlet sydlig alliance vendt mod neoliberalismen. Talens arkitektur er altså præget af en struktur, hvor størstedelen af taletiden anvendes til at beskrive neoliberalismens ødelæggelser, mens tiden før, og den periode, der ifølge Chávez nu er ved at komme, først og fremmest er kendetegnet ved en »sydlig vækkelse« og en bevidsthed om at stå sammen.

Chávez’ tale former sig derfor ikke alene som et opgør med neoliberalismen eller med den neoliberale politiks negative konsekvenser i bl.a. Latinamerika. Talen retter også en kritik mod de aktører, der anses for at være primære eksponenter for den neoliberale politik. Disse omtales generelt ved at anvende termen »nord«, men i flere passager konkretiseres denne betegnelse til at omfatte EU og/eller USA. Den specifikke kritik af EU sker f.eks. i en passage, hvor EU’s landbrugsstøtteordninger beskyldes for at underminere udviklingen i syd. I Chávez’ velkendte appel til tilhørerens patos siges det, at EU’s subsidier til Europas kvæg overstiger mange millioner fattige menneskers daglige rådighedsbeløb på den sydlige halvkugle.²⁹ Denne fremstilling af EU’s landbrugsstøtteordninger bidrager i øvrigt til at reproducere det billede af Europa som hjemsted for en kynisk og farisæisk mentalitet, der blev diskuteret ovenfor.

Men beskyldningerne om Europas dobbeltmoral og skinhellighed træder dog i denne tale lidt i baggrunden til fordel for anklagerne om den europæiske politiks ødelæggende konsekvenser. Tekstens relationelle funktion er dermed tydeliggjort, idet der sondres mellem en bøddel- og en offerrolle. Mens bødderne er eksponenterne for den neoliberale politik, dvs. USA og EU, er ofrene identiske med de fattige udviklingslande på den sydlige halvkugle.³⁰

Europa fremstilles altså i denne tale til G15 som en del af en »mørk« nordlig alliance, der siden 1990 har medvirket til at øge fattigdom og social ødelæggelse i udviklingslandene, en beskyldning, der i øvrigt står i skarp kontrast til Hugo Chávez’ filantropiske hjælp til fattige befolkningsgrupper i både Europa og USA. Den stemning af modgang og ulykke, der skabes i talen, understreges af den naturkatastrofediskurs, som fremmes gennem den metaforiske konstruktion af den neoliberale politik som en »syndflod«. Som Norman Fairclough har argumenteret for, bidrager metaforer på en overbevisende måde til at forme vores måde at tænke på, og de spiller derfor også en vigtig rolle i konstruktionen af vores virkelighed.³¹ I dette tilfælde fremmes en generel stemning af usikkerhed, hvor ødelæggelserne virker uovervindelige og uden for menneskelig kontrol. Kampen mod neoliberalismen fordrer derfor helt specielle evner og metoder. Netop af den grund påkaldes Simon Bolívar og andre latin-

amerikanske uafhængighedshelte i en fælles kamp mod imperialismen og neoliberalismen. Chávez sætter altså lighedstegn mellem oprørene mod det spanske imperium omkring 1800-tallet og den sydlige vækkelsesproces, han forsøger at fremkalde. Det paradoksale er imidlertid, som nævnt, at Bolívar og mange af de andre revolutionshelte var dybt præget af tidens herskende ideer om det moderne, udviklede og rationelle Europa. Den ideologiske alliance med Bolívar bygger altså på en selvmodsigelse: Bolívar ønskede og stræbte efter øget interaktion med Europa (bortset fra Spanien), mens Chávez arbejder for en sydlig alliance vendt mod Europas negative indflydelse i bl.a. Latinamerika.

Afrunding

Som repræsentant for en generel politisk venstredrejning i Latinamerika er Hugo Chávez' Europadiskurs præget af et opgør med europæisk og amerikansk dominans, et opgør som har mange lighedstegn med postkoloniale diskurser. Der er tale om et forsøg på at imødegå herskende ideer om det progressive og demokratiske Europa. Dette gøres dels gennem påpejningen af indre sociale problemer i Europa, dels gennem en politisk diskurs, der fremhæver Europas dobbeltmoral og de ødelæggende politiske initiativer, som udgår herfra. Det er dog vigtigt at understrege, at kolonitidens binære oppositionsstrukturer, der sondrede mellem henholdsvis udviklede og tilbagesående rumlige og territoriale enheder, kun bliver delvist udfordret. På den ene side peger Chávez' »omvendte udlænding« på den manglende evne til at løse indre problemer i Europa. Ideen om Europa som identisk med det moderne er altså ikke helt uproblematisk. På den anden side bidrager den anti-neoliberale diskurs til at reproducere »det onde nord« og »det sårede syd«. Selv om den rumlige sondring mellem nord og syd på mange områder ikke kan sammenlignes med øst-vest dikotomien, er det alligevel interessant, at Chávez' karakteristik af nord som arrogant, umenneskelig og dobbeltmoralisk har lighedstegn med occidentalismens (i Buruma og Margalits udlægning) opfattelse af Vesten. Men mens occidentalismens had er en civilisationskritik, der vender sig mod selve den vestlige kultur og identitet, er Chávez' kritik først og fremmest formuleret som en *politisk* diskurs. I Chávez' karakteristik af nord bliver Europa således forbundet med trussel og ødelæggelse, men primært i kraft af de politiske initiativer, der udgår herfra. Men denne vigtige forskel mellem »ideen om Vesten« og forestillingerne om Europa som en del af en nordlig akse udelukker ikke, at de kan spille sammen i en fælles indkredsning af bestemte eksterne forestillinger om Europa.

Noter

- 1 Luis Tapia: »Consideraciones sobre las metamorfosis de las izquierdas de América Latina: sus posibilidades y límites histórico-políticos«, in *Revista Encuentros Latinoamericanos* (2007). Jorge Lanzaro: »La »tercera ola« de las izquierdas latinoamericanas: entre el populismo y la social-democracia«, *Revista Encuentros Latinoamericanos* (2007). Jan Gustafsson: »Lo nacional y lo utópico como recursos identitarios«, in *Diálogos Latinamericanos* 13 (2008). Hugo Cancino: »La reemergencia del discurso nacional-popular en la nueva Izquierda latinoamericana. Para una discusión de los movimientos nacional-populares en tiempos de globalización«. *Diálogos Latinamericanos* 13 (2008).
- 2 Diego Azzi & David Harris: »ALBA: Venezuela’s Answer to »Free Trade«: The Bolivarian Alternative for the Americas«. Occasional Paper: 3. *Focus on Global South/Hemispherical Social Alliance*. <http://www.focusweb.org/pdf/alba-book.pdf>.
- 3 Jorge Lanzaro: »La “tercera ola” de las izquierdas latinoamericanas: entre el populismo y la social-democracia«, *Revista Encuentros Latinamericanos* (2007), pp. 39-41.
- 4 Ken Henriksen: »The Construction of Ethnic and Spatial Identities. Everyday Forms of State Mutation on Nicaragua’s Atlantic Coast«. Ph.D Series 26. Copenhagen Business School. Henry Lefebvre: *The Production of Space*, Malden, MA 1991.
- 5 Michael Kearney: *Reconceptualizing the Peasantry. Anthropology in a Global Perspective*. Oxford 1996. Akhil Gupta & James Ferguson: »Culture, Power, Place: Ethnography at the End of an Era«, in Akhil Gupta et al. (ed.), *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Durham 1997. Jorge Larrain: Postmodernism and Latin American Identity, Emil Volek (ed.), *Latin America Writes Back. Postmodernity in the Periphery (An Interdisciplinary Perspective)*. 2002.
- 6 Se bl.a. Tabish Khairs bidrag i dette temanummer.
- 7 I denne forbindelse skal det nævnes, at Hugo Chávez’ evne til at påkalde sig de internationale, herunder danske, mediers bevågenhed kan ses som udtryk for Latinamerikas stigende internationale betydning.
- 8 Nikolas Shumway: *La invención de la Argentina*, Buenos Aires 1995.
- 9 Jorge Larrain Op. cit. p. 84.
- 10 Peter Wade: *Race and Ethnicity in Latin America*, London 1997.
- 11 Peter Wade op. cit.. Jorge Larrain: Postmodernism and Latin American Identity, Emil Volek (red.), *Latin America Writes Back. Postmodernity in the Periphery (An Interdisciplinary Perspective)*, 2002.
- 12 Sonia E. Alvarez et al.: *Culture of Politics. Politics of Culture. Re-visioning Latin American Social Movements*, Oxford 1998.
- 13 Spansk original: »Como vocero del imperialismo vino a dar sus recetas para tratar de mantener el actual esquema de dominación, de explotación y de saqueo a los pueblos del mundo. Para una película de Alfred Hitchcock estaría buena; incluso yo propondría un título: «La receta del diablo».«
- 14 Ian Buruma & Avishai Margalit: *Aftenland: Vesten set med fjendøjne*, Køben-

- havn 2004.
- 15 *El Universal*, 6. juli, 2007.
 - 16 Spansk original: »En Europa se ha desatado una agresión permanente y perversa contra Venezuela, detrás de la cual está el imperio norteamericano, que no descansa« (*El universal*, 27 juli, 2007). I dansk oversættelse: I Europa er der igangsat en pervers og vedvarende aggression vendt mod Venezuela bagved hvilken der befinder sig et utrætteligt nordamerikansk imperium.
 - 17 Spansk: »Europa Cínica«.
 - 18 Spottet kan ses på Youtube. <http://www.youtube.com/watch?v=rparTCABwpU> (sidst konsulteret den 22.12.07).
 - 19 Spansk original: »[J]efe de estado vitalicio y con carácter hereditario«.
 - 20 Spansk original: »En Europa hay mucho cinismo. Europa compite con los Estados Unidos«.
 - 21 Spansk original: »Si aqui se le quisiera cambiar una coma (en la constitución) nadie lo puede hacer sino el pueblo en un referéndum nacional. Es el pueblo el que manda aqui, ojalá en Europa hicieran eso«.
 - 22 Spansk original: »Europa cínica y caudilla« og »la reina de caudillaje«. ”det kyniske og caudilloagtige Europa” og ”caudillomonarkierne”.
 - 23 Spansk original: »La culta Europa y nosotros los bárbaros, Vaya, qué cinismo el de Europa!«.
 - 24 Norman Fairclough: *Discourse and Social Change*, Cambridge 1992.
 - 25 *Politiken*, 22. august 2007.
 - 26 Marshall-hjælpen kort efter 2. Verdenskrig er selvfølgelig en vigtig undtagelse.
 - 27 <http://www.aporrea.org/actualidad/a7083.html>. (Sidst konsulteret den 17.02.2008).
 - 28 Spansk original: »el diluvio neoliberal«
 - 29 Spansk original: »Cada vaca que pasta en tierras de la Unión Europea, recibe en sus cuatro estómagos 2,20 dólares diarios como subsidio, teniendo mejor suerte, esa vaca, que unos 2500 millones de pobres de los países del sur, quienes apenas sobreviven con menos de 2 dólares diarios de ingreso. Afortunada la vaca«. I dansk oversættelse: »Hvert eneste stykke kvæg som går på græs i EU modtager i sine fire maver 2,20 \$ om dagen, og er dermed heldigere stillet end de ca. 2.500 millioner fattige mennesker på den sydlige halvkugle, som må tage til takke med at overleve for under 2 \$ om dagen. Lykkelige ko«.
 - 30 Det kan umiddelbart undre, at Verdensbanken eller den Internationale Valuta Fond ikke nævnes i Chávez’ tale. Disse to organisationer nævnes ellers ofte i kritiske analyser af neoliberalismens konsekvenser i udviklingslande. Årsagen hertil er sandsynligvis, at en italesættelse af disse to institutioner ville sløre talens manikæiske sondring mellem nord og syd. En sondring der spiller en vigtig rolle i Chávez’ bestræbelser på at skabe en sydlig alliance.
 - 31 Norman Fairclough: *Discourse and Social Change*, Cambridge 1992, p. 192.

